

УДК 61:001.94:655.4(477)-053.2(092)

ЦІКАВО – ПРО НЕПРИЄМНЕ: ПОПУЛЯРИЗАТОРСЬКИЙ ДОСВІД РОМАНА ОСІНЧУКА У БІБЛІОТЕЦІ ДЛЯ МОЛОДІ «РАНОК»

Н. В. Зелінська

*Інститут поліграфії та медійних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Розглядається унікальний досвід відомого українського лікаря – практика і вченого – Романа Осінчука (1902–1991) в царині популяризації медичних знань для дитячої аудиторії на прикладі одного з видань Бібліотеки для молоді «Ранок» – «Вороги здоров'я: (Заразливі дитячі хвороби)». Невеликого обсягу, аскетично оформлене, це видання за змістом, а головне, за формою викладу являє собою блискучий взірць популяризаторської винахідливості автора. Маючи солідні медичні знання, а також досвід написання наукових розвідок та публіцистичних статей для «дорослих» видань, Осінчук створив популярну книжечку, яка виявилася однаково корисною і для дітей (її безпосередніх адресатів), і для їхніх батьків, а водночас довела, що про складні, «неприємні» теми можна писати дохідливо та яскраво. І цей його досвід вартує запозичення сучасними авторами-популяризаторами. Загалом же з огляду на журналістські та редакторські досягнення Романа Осінчука (і на Батьківщині, і на еміграції в США) він має посісти належне місце в історії української видавничої справи ХХ ст.

***Ключові слова:** популяризація медичних знань, Роман Осінчук, дитяча аудиторія, масова аудиторія, видавнича справа, журналістика, концерт «Українська Преса», Бібліотека для молоді «Ранок».*

Постановка проблеми. Популяризація медичних знань, створення дохідливих, переконливих і водночас цікавих творів на теми здоров'я, профілактики захворювань та їх лікування для масової аудиторії, при цьому не переходячи етичних меж, не заводячи невідомого читача у нетрі спеціальної термінології та не лякаючи професійними описами хворобливих станів, – усе це завжди було складним завданням тих, хто брався його вирішувати. Тим цікавіше було знайти у не такій вже далекій українській історії приклад видання, автор якого з цим завданням упорався блискуче. Роман Осінчук – практичний лікар і науковець, талановитий журналіст, – маючи своїми попередниками у царині популяризації авторів, що ще у ХІХ ст. писали книжечки для народу (цим переважно займалося товариство «Просвіта»¹), напевно, враховував їхній досвід, але пішов власним шляхом,

¹ Виступаючи у жовтні 1917 р. на Всеукраїнському лікарському з'їзді з доповіддю «Про наукову і популярну літературу на Україні», О. Черняхівський з великим пієтетом згадував досвід просвітян Галичини у цій царині: «Оскільки мені поталанило зібрати відомости про українську популярну літературу видно, що в Галичині раніш, як у нас на Україні

відмовившись від банального спрощення (чим нерідко грішили «просвітяни»), натомість запропонувавши... казку, вигадку, суцільну метафору, але таку, яка, однак, легко відгадувалася і могла бути ефективно застосована у повсякденні. Аналіз конкретного кейсу – видання «Вороги здоров'я: (Заразливі дитячі хвороби)» авторства Романа Осінчука – дає уявлення про те, як, користуючись засобами викладу, доносити складні, а часом і не дуже приємні відомості до пересічних читачів, не лише не відштовхуючи, а, навпаки, зацікавлюючи та захоплюючи їх.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Феномен популярного видання для дітей у контексті професійної діяльності та літературної творчості відомого у міжвоєнній Галичині лікаря Романа Осінчука у дослідницькій літературі досі не розглядався; поки що не з'явилася і комплексне дослідження його журналістського та редакторського доробку. Втім з набуттям Україною Незалежності ім'я Осінчука, який під час німецької окупації працював у Львові, згодом у Німеччині, а з 1947 р. продовжив лікарську практику та активну громадську діяльність у США, стало згадуватися на Батьківщині: зокрема, завдяки біографічним матеріалам директора бібліотеки Українського Лікарського Товариства Північної Америки П. Пундія [7; 8], а також публікаціям М.Комариці, в яких увиразнено журналістський аспект діяльності Р. Осінчука [2; 5].

Що ж до загальних проблем підготовки популярних видань для дітей, то, незалежно від об'єкта популяризації, насамперед варто орієнтуватися на численні дослідження Е.Огар (див. список, укладений в: [3]). Становленню української пізнавальної літератури для дітей присвячена дисертація Ю.Стадницької [9]. Сучасні тенденції наукової популяризації для дітей представлені у низці матеріалів англomовних видань медичної тематики [11–13]. На популяризації медичних знань сфокусоване дослідження «Communicating Health to Young Adults Using Social Media: How, Where, and When?» [10]. Проте, зрозуміло, розглянуті тут сучасні підходи і технології не можуть бути застосовані до аналізу явищ майже столітньої давнини.

Мета статті – увести в дослідницький контекст одне з не відомих сучасному читачеві популярне видання, що 1937 року з'явилася у «бібліотеці для доросту» «Ранок» завдяки рідкісному сполученню талантів лікаря й оповідача в особі Романа Осінчука та показати сукупність використаних ним прийомів як можливу модель, гідну запозичення сучасними авторами-популяризаторами. Принагідною метою можна вважати спробу «підсвітити» постать Осінчука, діяльність якого останнім часом стає дедалі відомішою в середовищі медиків та істориків медицини, натомість його журналістська творчість і багатий редакторський досвід ще потребують ретельного вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному українському ринку видань про дитяче здоров'я можна знайти книжку на будь-який смак і потребу – від особливостей прикорму немовлят до психічних розладів та сексуального почали видавати народні медичні книжки. Значну ролу в цій справі відіграло Товариство «Просвіта», яке у своїх календарях містило майже що року відомості з медицини, переважно про пошестні хвороби. Першу популяризацію зустрічаємо у календарі «Просвіта» за 1870 рік о хворобах людей взагалі, де давалися відомості про сухоти, дізентерію, коросту. <...> в 1882 році в календарі «Просвіти» було надруковано «Про тепло людського тіла», чим воно важне для життя і здоров'я, і другі розправи як напр.: «Де-що про здоров'я і як треба жити, щоб остерегатись хвороби», рік 1884. Д-р Д. М. П.; «Про шарлатину» рік 1885...» (цит. зі збереженням правопису автора за: [1, с. 89]).

виховання підлітків, від перекладних до написаних українськими авторами. Дуже популярними є універсальні видання енциклопедичного характеру (на кшталт «Абетки здоров'я», «Великої книги про здоров'я для усієї сім'ї» або навіть «Магічної книги анатомії»). Здебільшого це дорогі, великоформатні, добре проілюстровані книжки, які, з огляду на ці їхні товарні характеристики, слугують радше для розглядання картинок і принагідного дарування, ніж для безпосереднього застосування у щоденному житті, – для цього є швидкий і доступний Інтернет.

В «доінтернетну» ж добу, коли дитячих хвороб було аж ніяк не менше, а джерел про їх профілактику та лікування, навпаки, дуже мало, просвітницьку функцію виконували публікації в часописах і календарях та книжки. Тож не випадково, що, коли при дитячому журналі «Дзвіночок» було започатковано Бібліотеку для молоді «Ранок»², тема дитячого здоров'я/дитячих захворювань була очікуваною. На початку 1937 року з'являється анонс майбутніх видань Бібліотеки «Ранок», де зазначено, що під номером 5 вийде книжка Романа Осінчука «Вороги здоровля (гігієна тіла)». Невдовзі вона і з'явилася, але під дещо іншою назвою (і, вочевидь, з іншим наповненням) – «Вороги здоровля: (Заразливі дитячі хвороби)» і, як свідчить сам автор у передмові «До малих і старших читачів моє слово», тема була, що називається, замовною:

*«Краще запобігати хворобам, як їх лічити... Помічним середником у цій боротьбі є книжка, яка дає доступ кожному до кожної науки. Коли Шановна Редакція «Дзвіночка» звернулася до мене з пропозицією написати популярно для дітей книжечку про хвороби, я охотно прийняв цю пропозицію, хоча зразу здавав собі справу з великих труднощів» (с. 5)*³.

Чому цю пропозицію було зроблено саме Романові Осінчуку? Річ у тім, що на той момент він, молодий, та вже відомий висококваліфікований лікар (займався кардіологією, фізіотерапією, ревматологією, бальнеологією, а також, пройшовши курс післяградуаційного навчання у Відні, став першим електрокардіографом серед українських лікарів Галичини [5; 8]), активно пропагував гігієну, профілактику, здоровий спосіб життя. Він виступав з численними публіцистичними статтями у тогочасній галицькій періодиці, зокрема, у виданнях, що виходили в концерні «Українська Преса»⁴, а в 1937 р. – і сам став засновником і головним редактором місячника «Народне здоров'я», а також особисто вів там «Дитячий куточок», де у віршованій формі пропагував гігієну. У Центральному державному історичному архіві України, м. Львів, серед матеріалів творчої діяльності Романа

² Досягнувши популярності серед читачів, журнал «Дзвіночок» пішов тим самим шляхом, яким вже успішно крокували його «колеги» по концерну «Українська Преса», газети «Народня Справа», «Новий Час», «Наш Прапор» – вони випускали щомісячні додатки, невеликі книжечки, що склалися в бібліотеки. Завдяки високому накладові кожної книжки (5 тисяч примірників), стандартному обсягові та економному форматові, ці видання були дуже дешевими: у сполученні з цікавим змістом це робило їх дуже привабливими для читачів. Саме таку бібліотеку – Бібліотеку для молоді «Ранок» – і було вирішено видавати при журналі «Дзвіночок». На жаль, Бібліотека проіснувала лише рік, та встигла подарувати дітям багато цікавої, пізнавальної інформації з різних галузей.

³ Тут і далі в круглих дужках подаються посилання на цитовані сторінки аналізованого видання.

⁴ Так, у газеті «Народня Справа» була надрукована його стаття «Про червний тиф», у календарі «Золотий Колос» – «Ревматизм і його лікування», «Темнота – ворог людини», «Може треба піти на світло?», «Невидимі, страшні вороги», «Малі зранення, а страшні небезпеки».

Осінчука зберігаються брошури «Здорова хата це приятель людського здоровля», «Туберкульоза і боротьба з нею», є тут і об'єкт нашого дослідження – «Вороги здоровля: (Заразливі дитячі хвороби)» [6].

Тобто перед тим, як стати одним з авторів Бібліотеки «Ранок», Роман Осінчук пройшов хороший журналістський вишкіл і був зовсім не випадковою особою, запрошеною до співпраці з концерном «Українська Преса». Втім, навіть для такого досвідченого автора висвітлення замовленої теми виявилось непростим, і насамперед через очікуваний ним читацький спротив: галицьке село – основна (таргетингова) група читачів продукції видавничого концерну «Українська Преса» – тільки ставало на шлях організації цивілізованого побуту та не надто жалувало гігієну. І про це Осінчук так само пише у передмові:

*«Знаю... як тяжко приймається серед нашого народу кожне писане слово про гігієну. Якже приймуть таку книжку діти? Тому довго бідкався я над формою змісту своєї книжечки. Врешті рішився написати так, як це бачите. **Не стрічай я наразі в інших народів такої форми подібних книжечок. Думаю, одначе, що саме така форма буде відповідати найбі(л)ьше дітям, які саме найкраще люблять децю фантастичні оповідання**»* (виокремлено мною. – Н.З.) (с. 5).

Дійсно, подібних видань, досі не було. Та розрахунок автора був, безумовно, правильний: адже загальновідомо, як діти люблять розповіді про «страшне». І винахідливий доктор Осінчук, аби привернути увагу до зовсім невеселої проблеми дитячих захворювань, а, головне, налаштувати читачів на запобігання їм, створив оригінальний комбінований текст, в який, після цілком реалістичного вступу про природу заразних хвороб і важливість профілактики, вклинює казку – страшний сон хворого хлопчика Івася. Сильно застудженій дитині в гарячці ввижається «чорна рада ворогів здоровля», на яку зібралися всі «заразливі хвороби» (до речі, в багатьох джерелах книжку помилково називають «Чорна рада», дублюючи таким чином назву історичного роману Пантелеймона Куліша; насправді ж, в Осінчука «чорна рада» фігурує лише в назві розділу).

Саме в цій, фантастичній, частині книжки найбільше виявляється таланти Осінчука-оповідача, який використовує весь потенціал стилістики і поезики, аби по-лікарськи, діагностично точно описати зовнішні ознаки та схарактеризувати симптоми найпоширеніших хвороб, – так, щоб вчасно розпізнати їх могли кожна уважна мати і кожен спостережливий батько.

Отож, казковий сюжет розгортається у темній брудній хатині, куди Івась дістається на хребті страшної потвори – своєї хвороби (судячи з пізнішого опису, це був бронхіт, який у подальшому стає таким собі «гідом» і пояснює хлопчику, хто є хто): зібралися всі – на чолі з найстрашнішим «королем» туберкульозом. Чому королем? – бо «найбільше жертв з-поміж дітей рік-річно забирає»⁵. Окрім «короля», на «чорній раді» присутні кір і скарлатина, ангіна, грип, а за ними – запалення легенів, «що любить дочіплятися» (таким влучним словом доктор Осінчук нагадує про можливі ускладнення) до цих хвороб; є тут і дифтерит, кашлюк,

⁵ На момент написання книжки ліків від туберкульозу ще не було: тільки у 1943 році ефективний при його лікуванні антибіотик стрептоміцин відкрив Зельман Абрахам Ваксман (1888–1973), американський вчений, народжений у Вінницькій області, в Україні, майбутній лауреат Нобелівської премії (1952).

свинка, а також віспа, тиф, дизентерія та багато інших. Поки всі вони розсідаються навколо, правець *«розлігся на земляній долівці»* – прямий натяк на те, що цю інфекцію легко підхопити саме на брудній поверхні.

Описавши насамперед центральну фігуру – туберкульоз, а, фактично, змалювавши портрет хворого на туберкульоз (*«Це страшна потвора! Худа-худа – тільки шкура й кости!.. Дуже часто кашляє, а тоді розсіває із паці довкола себе... малесеньких заразнів⁶...Шкура жовта, аж темна. <...> Час-до-часу тілом цієї потвори потрясає лихорадка, а коли рушиться, видає страшний стогін та сейчас кашляє»*, с. 10), автор вдається до наступного цікавого прийому: замість нудного переліку хвороб у стилі довідника чи порадника Осінчук вигадує фантазмагоричний «парад» страхіть, учасники якого, по суті, демонструють читачам зовнішні ознаки, притаманні хворим. Така чітка й конкретна візуалізація може деякою мірою сприяти первинній (домашній) діагностиці захворювання:

«Шкура лиця і тулова вкрита дрібненькими, брунатно-червоними плямками, а декуди дрібно луциться. При отворенні уст видно сильно зачервенену... слизну болону усної ямини. Цілий час пчихає і кашляє та висіває в повітря незнані, на жаль, незвичайно дрібні заразні. Це кір» (с. 10).

А так виглядає дифтерія (тобто хворий на дифтерію):

«Величезна, отворена паща, з якої визирають великі опухлі міндали, покриті грубою білою болоною, що сходить на горло (з) одної сторони, а з другої вкриває м'яке піднебіння. <...> Часто покашлює, а тоді з горла вилітають дрібні відривки болони з масою заразнів. Дихає коротко, при чому сопє – часом аж свище» (с. 12).

Окрім яскравої словесної візуалізації – розпізнавальних зовнішніх ознак хвороби – автор використовує і метафорично переосмислені поведінкові «патерни». Так, схожа на велику муху *«дезинтерія* (правопис автора. – Н. З.) *весь час гризла якісь гнилі грушки, чи яблука, а зо своїх брудних лап чи крил стріпувала заразні. Часто ловилася за живіт і тоді вибігала надвір»* (с. 14). А *«тиф заливався сирим, неперевареним молоком, брудною водою та ів сирі, брудні овочі. Час-до-часу діставав корчі шлунка...»* (с. 14).

Розуміючи, що професійна медична інформація, навіть у спрощеному вигляді, не може бути вкладена в уста дитини, Осінчук «доручає» хворобам «самим» розповісти про себе. Відтак після «параду» починаються виступи його, так би мовити, «учасників». Відкриваючи засідання, король-туберкульоз говорить про те, як люди почали чинити спротив хворобам, через що *«врожаї смерті»* сильно скоротилися: *«...тяжко тепер працювати... труднощі стрічає моя винищуюча робота... Користаючи із здобутків науки, медицини й помочі лікарів, самі навчаються гігієни й здорового способу життя. Вони поборюють мене на кожному кроці <...> і я з досадою мушу глядіти на здорові лиця молодців, дорослих та на їх довговічність»* (с. 15). Та все ж йому, туберкульозові, найкраще живеться серед українського народу⁷, який ще не захопився ідеями оборони здоров'я та гігієни та

⁶ Заразні – в сучасній термінології збудники хвороб.

⁷ Як не прикро було писати про це доктору Осінчукові, але наукова об'єктивність взяла гору: один із засновників Українського Гігієнічного Товариства у Львові (1928), він добре знав ситуацію і докладав чимало зусиль для подолання «гігієнічної безграмотності» населення – працював організатором і директором трьох гігієнічно-

вперто тримається за старі шкідливі звичаї: *«На наших західних землях удається мені рік-річно... забрати на другий світ около 25 тисяч жертв, а десять разів стільки щонайменше хорує та витрачає майно на лікування»* (с. 28). А отже, треба й надалі відвертати людей від здорового способу життя, використовуючи *«кожний їх прогріх проти гігієнічної освіти, яка є нашим найгіршим ворогом»* (с. 16).

Далі й інші хвороби звітують про «успіхи», тобто про епідемії, гострі перебіги тощо. Тут автор вдається до ще одного цікавого популяризаторського прийому – «від протилежного»: те, що для хвороби успіх, насправді треба сприймати як загрозу та усвідомлювати як медичну проблему. Так, гучними оплесками «чорна рада» зустрічає грип. Артистично розкланявшись, грип детально звітується про свої перемоги, згадуючи, зокрема, страшну епідемію 1918–1920 рр., яка забрала більше людських життів, ніж Перша світова війна⁸; тішитися, що хворіють грипом і дорослі, і малі, а також тим, що в селах є «хороший» для поширення хвороби звичай цілувати дітей. Єдине ж, чим засмучується грип, так це тим, що свідомі люди йому перешкоджають – ізолюють хворих, при перших ознаках не ходять в гості, полочуть горло (читай: ось що потрібно робити при грипі).

У такому ж дусі «звітуються» й інші хвороби. Так, запалення легенів розпочинає з подяки «колегам» – *«головно ангіні, кірові, красусі, грипі і проч., що ви мені нераз промощуєте дорогу до дитини, головно такої, яка не має запевненої лікарської опіки та доброго догляду. Тяжкий клопіт мають зо мною хворі діти, їх родичі та лікарі. Епідемії я викликати не можу, але поодиноких хворих часом спроваджую на другий світ бо в мене праця горить»* (с. 21), – оригінальний авторський прийом, коли метафоричний вираз (*«праця горить»*), отриманий в результаті перенесення ознаки з її первинного «носія», навпаки, переадресовується до цього первинного: адже, дійсно, при запаленні легенів піднімається температура – дитина «горить».

А після переможних реляцій хвороб настає час розмови про «труднощі» – ефективну боротьбу людей за чистоту, здоровий спосіб життя, щеплення. Тобто і тут автор вдається до прийому «від протилежного», адже це – найкраща, дуже конкретна інструкція щодо профілактики і догляду, одержана від висококваліфікованого практичного лікаря. Ось, наприклад, як скаржитися на свої «проблеми» одне з найпоширеніших дитячих захворювань – кір:

«Нажаль, не маю такої сили, щоби знищити життя дитини, хіба якийсь ослаблений, або зле відживлений, або якщо ця дитина заскоро встане з ліжка. Але це рідко мені трапляється. <...> Проти поширення хвороби... скоро замикають на довгий час школу, а здорові діти тоді звичайно сидять в своїх хатах (пізнаємо сучасний карантин? – Н. З.) та оберігають добре горло. Часто виполоскують горло... <...>

Чиста, провітрювана хата хворого, добре відживлення головно плинними, поживними стравами та докладне доглядання хворого за порадою лікаря, дуже шкодить моїй праці» (с. 16–17).

санітарних шестимісячних курсів Українського Гігієнічного Т-ва на терені Львова, та пересувних гігієнічних виставок по різних містах Галичини» [8, с. 163].

⁸ Цей грип, так звана «іспанка», дійсно, став найбільшою епідемією в осяжній історії людства – на його рахунок понад 500 млн заражених (чверть тогочасного населення земної кулі) та орієнтовно до 50 млн жертв.

Такими, «замаскованими» під скарги, порадами завершуються всі виступи учасників уявної «чорної ради» – це повний і точний, дохідливо викладений перелік лікарських приписів щодо кожної популярної хвороби.

І хоча туберкульоз наприкінці «засідання» закликає «колег» до праці – наступу на поки що *«темних, не приготованих до боротьби»* дітей (бо вони незабаром зацікавляться здоров'ям і почнуть читати про гігієну), все ж фінал книжечки – позитивний, і навіть повчальний:

«Дійсно по двох днях (після чіткого дотримання схеми лікування. – Н.З.) Івась почав приходити до здоров'я, та часто оповідав мамі про ці страхіття, які бачив у сні в найтяжчу ніч своєї хвороби» (с. 32).

Практично позбавлена ілюстрацій (єдина чорно-біла картинка на початку показує, як виглядають під мікроскопом збудники деяких хвороб), книжка тим не менш, завдяки яскравим словесним описам, вмикає загалом активну дитячу уяву і в такий спосіб компенсує відсутність візуального ряду (немає сумніву, що сьогоднішній автор не відмовився б від перенесення акцентів саме на візуальну складову). Роман Осінчук виявився неабияким майстром слова – віртуозним описувачем неприємних явищ, які він постійно спостерігав у своїй діяльності лікаря-практика. Так, як уже згадувалося, дизентерія у нього схожа на муху (а це, до того ж, найчастіше – рознощик інфекції), правець копірсається у смітті та в землі; кашлюк, природно, кашляє, і то *«безперервно так, що аж заходиться»* (с. 13), а дифтерія – як змія, шипить і звивається, *«своє довге тіло завиває в петлі й немов хоче закинути якійсь дитині на шию, щоби її задавити»* (с. 12), – кожна хвороба у нього має «свій вигляд», «свій голос», свої симптоми, які потрібно знати як дорослим, так і дітям.

Окрім суто пізнавального, книжка Романа Осінчука, безумовно, мала і певний терапевтичний ефект: читачі, отримавши вичерпну інформацію про поширені хвороби, позбавлялися почуття неминучості та приреченості, безнадійності боротьби з ними. Виявляється, треба дотримуватися доволі нескладних правил життєвої поведінки, поважати гігієну, не хехтувати першими ознаками хвороби, якщо вже вони з'явилися, і, звісно, обов'язково звертатися до лікаря. Саме про такі «небезпеки» для хвороб називає у своїй фінальній промові очільник «чорної ради» туберкульоз:

«Моїми ворогами є чистість, сонце, свіже повітря, здорове відживлення, ясна, з великими вікнами хата, а передовсім знання головних засад гігієни. Мала дитина

не повзає по землі, а бавиться... на чистому простиралі. Годують тепер часто пастеризованим молоком... Забавки все чисті. Малу дитину й децю більшу, часто водять до лікарського огляду. <...> Зреештою, усе тепер кинулось до книжок і гігієнічних часописів» (с. 30–31).

Що така «стратегія» гарантує успіх, переконає і позитивний фінал – одужання головного героя книжки, який став «першим провідником дітей у боротьбі за народне здоров'я» (с. 32).

Висновки. Написана майже 90 років тому книжка Романа Осінчука «Вороги здоров'я: (Заразливі дитячі хвороби)» – вдалий приклад популяризації медичних знань для дітей і взірць того, як можна використати децю несподіваний жанр – «страшну казку» – для того, щоб, навпаки, позбавити дитину страху перед хворобою та прищепити їй корисні для здоров'я звички.

Сполучаючи фахові медичні знання та володіючи непересічним літературним талантом, а також маючи достатній досвід написання публіцистичних статей для тогочасних медіа, саме такий всебічно обдарований автор, як Роман Осінчук, зміг створити оригінальне видання – одне з найцікавіших серед тих одинадцяти, що вийшли протягом 1937 року в Бібліотеці для молоді «Ранок».

Навряд чи Осінчук спеціально вивчав прийоми і методи популяризації в їх застосуванні до дитячої аудиторії – скоріше, це знання психології, практичний досвід та майстерність текстотворця, – проте, проявлені у книжці, вони дають підстави для узагальнення та наслідування: насамперед, це цікавий сюжет, що відповідає віковим запитам читачів; наявність героїв, реалістичних чи вигаданих, які цей сюжет «тримають»; композиційна чіткість у сполученні з вигадливістю самого нарративу; зрозумілість, що досягається не тлумаченням незрозумілого чи наведенням дефініцій термінів, а засобами асоціативності, порівняльності, метафоричності; нарешті, уникання декларативної повчальності, яку так не люблять діти.

Звісно, умови, в яких живе сучасна дитина, та й сама дитина, суттєво змінилися порівняно з часом появи цього видання, проте воно і зараз цілком могло би слугувати ефективною моделлю для створення подібних. Тим більше, що сьогодні, на жаль, є нові, дуже грізні претенденти на статус «очільника» хвороб – від вірусного гепатиту і бореліозу до ковіду. Головна ж порада доктора Осінчука молодим читачам залишається завжди актуальною: «Пам'ятай, що здоров'я треба шанувати змалку, бо воно дає тобі радість, силу, щастя і багацтво, а втіху для Твоїх родичів» (с. 7).

Так само актуальним уявляється і дослідницьке завдання – максимально повне опрацювання солідного журналістського та редакторсько-видавничого доробку Романа Осінчука, яке обіцяє ще не одне відкриття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ганіткевич Я. Українські лікарі-вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи. Біографічні нариси та бібліографія. Львів, 2002. 544 с.
2. Комариця М. Осінчук Роман // Українська журналістика в іменах / за ред. М. М. Романюка. Львів, 1994. Вип. 1. С. 141–142.

3. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби). Львів : Світ, 2012. 320 с.
4. Осінчук Р. Вороги здоров'я: (Заразливі дитячі хвороби). Львів : Вид І. Тиктор; Друк. Медицький-Тиктор, 1937. 32 с. (Б-ка для молоді «Ранок»; Ч. 5).
5. Осінчук Роман / М. М. Комариця // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-76939>.
6. Осінчук Роман // ЦДІА у Львові. Ф. 380. Оп. 1.
7. Пундій П. Осінчук Роман // Українські лікарі: Біобібліографічний довідник. Кн. І. Естафета поколінь національного відродження / гол. редактор, автор передмови і частини матеріалів Я. Ганіткевич. Львів; Чикаго, 1994. С. 169–171.
8. Роман Осінчук // Пропамятна книга з нагоди 40-ліття УЛТПА (Чикагський період 1975–1990) / гол. ред. П. Джуль, ред-упоряд. М. Семчишин. Чикаго, 1990. С. 153–156.
9. Стадницька Ю. В. Роль галицької дитячої періодики 20–30-х рр. ХХ ст. у становленні української пізнавальної літератури: Автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. К. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Інститут журналістики, 2009. 20 с.
10. Dix, C. F., Brennan, L., McCaffrey, T. A., Reid, M., Molenaar, A., Barklamb, A., Chin, S., & Truby, H. (2022). Communicating Health to Young Adults Using Social Media: How, Where, and When? *Nutrients*, 14(14), 2967. <https://doi.org/10.3390/nu14142967>.
11. Hartling, L., Scott, S., Pandya, R., Johnson, D., Bishop, T., & Klassen, T. P. (2010). Storytelling as a communication tool for health consumers: Development of an intervention for parents of children with croup. *BMC Pediatrics*, 10, 64. <https://doi.org/10.1186/1471-2431-10-64>.
12. Navein, A., McTaggart, J., Hodgson, X., Shaw, J., Hargreaves, D., Gonzalez-Viana, E., & Mehmeti, A. (2022). Effective healthcare communication with children and young people: A systematic review of barriers and facilitators. *Archives of Disease in Childhood*, 107(12), 1111–1116. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2022-324132>.
13. Whitehead, L., Robinson, S., Arabiat, D., Jenkins, M., & Morelius, E. (2024). The report of access and engagement with digital health interventions among children and young people: Systematic review. *JMIR Pediatrics and Parenting*, 7, e44199. <https://doi.org/10.2196/44199>.

REFERENCES

1. Hanitkevych, Ya. (2002). *Ukrains'ki likari-vcheni pershoi polovyny XX stolittia ta yikhni naukovi shkoly. Biohrafichni narysy ta bibliohrafiia*. Lviv.
2. Komarytsia, M. (1994). Osinchuk Roman. In M. M. Romaniuk (Ed.), *Ukrainska zhurnalistyka v imenakh* (Vol. 1, pp. 141–142). Lviv.
3. Ohar, E. (2012). *Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid perekhidnoi doby)*. Lviv: Svit.
4. Osinchuk, R. (1937). *Vorohy zdorovlia: (Zarazlyvi dytiachi khvoroby)* (Biblioteka dlia molodi «Ranok»; No. 5). Lviv: Vyd. I. Tyktor; Druk. Medytskyi-Tyktor.
5. Komarytsia, M. M. (2022). Osinchuk Roman. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy* [Elektronnyi resurs]. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. <https://esu.com.ua/article-76939>.

6. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv u Lvovi. (n.d.). Osinchuk Roman (F. 380. Op. 1).
7. Pundii, P. (1994). Osinchuk Roman. In Ya. Hanitkevych (Ed.), *Ukrainski likari: Biobibliohrafichnyi dovidnyk. Knyha I. Estafeta pokolin natsionalnoho vidrozhennia* (pp. 169–171). Lviv; Chykhaho.
8. Roman Osinchuk. (1990). In P. Dzhul (Ed.) & M. Semchyshyn (Ed.-comp.), *Propamiatna knyha z nahody 40-littia ULTPA (Chikaskyi period 1975–1990)* (pp. 153–156). Chykhaho.
9. Stadnytska, Yu. V. (2009). *Rol halytskoi dytiachoi periodyky 20–30-kh rr. XX st. u stanovlenni ukrainskoi piznavalnoi literatury* (Avtoreferat dysertatsii kandydata nauk iz sotsialnykh komunikatsii). Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Instytut zhurnalistyky.
10. Dix, C. F., Brennan, L., McCaffrey, T. A., Reid, M., Molenaar, A., Barklamb, A., Chin, S., & Truby, H. (2022). Communicating health to young adults using social media: How, where, and when? *Nutrients*, *14*(14), 2967. <https://doi.org/10.3390/nu14142967>.
11. Hartling, L., Scott, S., Pandya, R., Johnson, D., Bishop, T., & Klassen, T. P. (2010). Storytelling as a communication tool for health consumers: Development of an intervention for parents of children with croup. *BMC Pediatrics*, *10*, 64. <https://doi.org/10.1186/1471-2431-10-64>.
12. Navein, A., McTaggart, J., Hodgson, X., Shaw, J., Hargreaves, D., Gonzalez-Viana, E., & Mehmeti, A. (2022). Effective healthcare communication with children and young people: A systematic review of barriers and facilitators. *Archives of Disease in Childhood*, *107*(12), 1111–1116. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2022-324132>.
13. Whitehead, L., Robinson, S., Arabiat, D., Jenkins, M., & Morelius, E. (2024). The report of access and engagement with digital health interventions among children and young people: Systematic review. *JMIR Pediatrics and Parenting*, *7*, e44199. <https://doi.org/10.2196/44199>.

doi: 10.32403/0554-4866-2025-2-90-216-226

INTERESTINGLY ABOUT THE UNPLEASANT: ROMAN OSINCHUK'S POPULARIZATION EXPERIENCE IN THE "RANOK" YOUTH LIBRARY

N. V. Zelinska

*Institute of Printing and Media Technologies
Lviv Polytechnic National University
19 Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
nvzelinska@gmail.com*

The unique experience of renowned Ukrainian physician, practitioner, and scholar – member of Scientific Society by Shevchenko – Roman Osinchuk (1902–1991) in the field of popularizing medical knowledge for children is examined through the example of one of the publications in the Youth Library “Ranok” series: “Enemies of Health: (Contagious Childhood Diseases)”. Modest in length and ascetically designed, this booklet stands out for the substance and, above all, the presentation of the material – a brilliant example

of the author's popularization ingenuity. With his solid medical expertise, experience in writing scientific studies and journalistic articles for mainstream adult publications, and an impressive editorial background (founder and first editor of the magazine Narodne Zdorovya), Dr. Osinchuk responded to a proposal from the management of the Ukrainian Press publishing concern and wrote a popular brochure. It proved equally useful for children (its primary audience) and for adults without medical training or practical knowledge, while also demonstrating how complex and "unpleasant" topics can be communicated clearly and vividly. Aware that children best respond to "somewhat fantastic stories," Osinchuk invented a fairy tale – the feverish nightmare of a sick boy who, in his delirium, witnesses a "black council of the enemies of health." At this "council," each disease speaks about its characteristics and symptoms – effectively revealing how to fight and prevent it. Thanks to the precision of his descriptions, the metaphorical text reads as a clear medical guide written in accessible language. The technique Osinchuk employed undoubtedly deserves to be adopted by contemporary science communicators. Considering his overall body of work and achievements as a journalist and editor (both in his homeland and in the U.S. diaspora), Roman Osinchuk deserves a rightful place in the history of twentieth-century Ukrainian publishing.

Keywords: *popularization of medical knowledge, children's audience, mass audience, publishing industry, journalism, publishing concern Ukrainska Presa, Youth Library Ranok.*

Стаття надійшла до редакції 26.09.2025.

Received 26.09.2025.